

Marta Laskowska
Konrad Wierzbicki

Dobro dziecka jako wartość fundamentalna. Teoretyczna analiza terminu w ujęciu moralnym

The child's welfare as a fundamental value. Theoretical analysis of the term from a moral perspective

„Dobro dziecka” jest terminem stosowanym w wielu dziedzinach naszego życia, uwzględniającym szeroki kontekst nauk społecznych (filozofia, psychologia, pedagogika), czy wreszcie nauk prawnych. Nie ma jednak oficjalnie przyjętej definicji tego pojęcia, gdyż jest to pojęcie wieloaspektowe, zależne od różnych czynników wewnętrznych i zewnętrznych oraz odnoszące się do całej dziedziny ocen. W artykule podjęto się próby zdefiniowania pojęcia „dobra dziecka” w ujęciu moralnym, które dotychczas nie było poddawane szczegółowym analizom. W tym celu odniesiono się do rozważań filozoficznych, etycznych oraz teologicznych, które pozwalają ukazać, czym owo „dobro dziecka” jest, jak można je rozpatrywać oraz dlaczego jest ono podstawową wartością, będącą sposobem uznania dziecka i jego obrony. Próba uporządkowania sposobów rozumienia pojęcia zarówno w wymiarze wiedzy teoretycznej, jak i praktyki pedagogicznej ma zasadnicze znaczenie dla poznania społeczno-pedagogicznego. Artykuł jest próbą podjęcia wybranych zagadnień pedagogiki rodziny, zdaniem autorów istotnych i wymagających ciągłych wyjaśnień z punktu widzenia sytuacji rodziny z uwzględnieniem zmian zachodzących w jej strukturze i funkcjonowaniu.

Słowa kluczowe: dziecko, dobro dziecka, wartości, rodzina, pedagogika rodziny

“Child’s welfare” is a term used in many areas of our lives, taking into account the broad context of social sciences (philosophy, psychology, pedagogy) and, finally, legal sciences. However, there is no officially accepted definition of this concept, as it is a multi-aspect concept, dependent on various internal and external factors and referring to the entire field of assessments. The article attempts to define the concept of «child’s well-being” from a moral point of view, which has not yet been analysed in detail. For this purpose, reference was made to philosophical, ethical and theological considerations that allow us to show what the “child’s welfare” is, how it can be considered and why it is a basic value that is a way of recognizing and defending the child. The attempt to organize the ways of understanding the concept both in terms of theoretical knowledge and pedagogical practice is of fundamental importance for socio-pedagogical knowledge. The article is an attempt to address selected issues of family pedagogy, which, according to the authors, are important and require constant explanation from the point of view of the family situation, taking into account changes taking place in its structure and functioning.

Key words: child, child’s welfare, values, family, family pedagogy

Wprowadzenie

Pojęcie dobra dziecka występuje głównie w prawie, w którym jest zasadą i sposobem postępowania. Dobro dziecka nie jest jednak tylko i wyłącznie zwykłym terminem prawnym. Jest ono podstawową wartością, na której opierają się wszystkie działania związane z dzieckiem. Ważne jest więc ukazanie, czym owo dobro dziecka jest, jak należy je rozpatrywać i postrzegać oraz dlaczego jest ono tak cenne. Powyższe zagadnienie wydaje się niezwykle ważne z punktu widzenia przebiegu procesu wychowania, które może przybierać różne formy.

W zamiarze koncepcji procesu wychowania dzieci i młodzieży widoczny jest postulat aby zadania wychowawcze realizowane były zarówno w warstwie aksjologicznej, a więc celów wychowania ukierunkowanych na przekaz wartości, jak i pragmatycznej, odnoszącej się do stawiania adekwatnych metod, technik oddziaływań wychowawczych. Dokonujące się w ostatnich dziesięcioleciach próby przewartościowania systemów

wartości, zwłaszcza te w obszarze oddziaływania mediów na życie i funkcjonowanie młodych pokoleń dzieci oraz młodzieży, doprowadziły do szeregu zmian w strukturze i kulturze życia rodzin. Powyższa sytuacja wywołuje wiele dyskusji w środowisku naukowców zajmujących się szeroko rozumianym dobrem dziecka. W przestrzeni publicznej pojawiają się również pytania dotyczące realizacji celów wychowywania, uwzględniających dobro dziecka w kontekście spraw związanych z rodziną, jako jedną z centralnych wartości. Odpowiedzialność ta jest tym większa, im silniejsze są tendencje środowisk liberalno-lewicowych do rozbijania chrześcijańskiej koncepcji rodziny poprzez lansowanie ideologii państwa areligijnego, w którym odchodzi się od wzorów klasycznych wychowania, pomijając dobro i godność wychowanka.

Należy pamiętać więc, że: „Dziecko jest zupełnie nagie, w dosłownym i przenośnym tego słowa znaczeniu. Nie posiada ani imienia, ani pieniędzy, ani pozycji. Jedyne co ma, to ono samo. Jest wartością samą w sobie i ono samo nadaje wartość. To ono swoim pojawieniem się nadaje rzeczywistości nowe wartości, znaczenie i cele”¹. Z tego względu dorośli są w szczególny sposób odpowiedzialni za dziecko, które z racji swojej niedojrzałości wymaga szczególnej ochrony i wsparcia.

Dobro dziecka z perspektywy wartości

Pojęcie wartości zostało wprowadzone do filozofii w XIX wieku. Wcześniej funkcjonowało ono głównie w kontekście ekonomii. Dopiero Rudolf H. Lotze odróżnił badania nad wartościami od analiz ontologicznych i epistemologicznych. Współcześnie nauka o wartościach nazywana jest aksjologią. Może być ona ogólna lub szczegółowa. Aksjologia ogólna dotyczy natury wartości, źródeł ich powstawania, budowania ich hierarchii oraz powiązania z innymi bytami. Aksjologia szczegółowa dotyczy wyróżnionych rodzajowo wartości (poznawczych, społecznych, moralnych, religijnych), typowych dla różnych dyscyplin naukowych².

Wartość, pomimo iż jest częścią danej nauki, to nie jest pojęciem jednoznaczny i definiowanym jednolicie. Jako że pojawia się ona w wielu dziedzinach nauki, to jej znaczenie zależne jest właśnie od ujęcia teje

¹ W. Wolman, *Godność dziecka jako kategoria antropologiczno-pedagogiczna*, Warszawa 2021, s. 174.

² C. Wiśniewski, *Wychowanie - studia teorii i aksjologiczne*, Łódź 2009, s. 158-160.

dyscypliny. Wartości najczęściej definiowane są w psychologii, etyce, socjologii i kulturze. W ujęciu psychologicznym wartości stanowią „wewnętrzne cele każdego człowieka, jego przeżycia, które są zgodne z jego przekonaniami, samooceną lub oceną innych ludzi”³. W socjologii wartości określa się najczęściej jako „przekonania rozpowszechnione w grupie społecznej, określające godne pożądaniami, sądy i zachowania członków tej grupy” lub „przekonania pojedynczych jednostek lub przekonania rozpowszechnione w grupach społecznych, określające cechy godne pożądaniami, cechy poszczególnych grup społecznych lub społeczeństwa jako całości”⁴. Według definicji kulturowej wartości to „powszechnie pożądane w danym społeczeństwie przedmioty o symbolicznym lub niesymbolicznym charakterze; powszechnie akceptowane sądy egzystencjalno-normatywne (orientacje wartościujące); rozpowszechnione w danym społeczeństwie przekonania, określające godne pożądaniami sądy i zachowania jego członków; przekonania na temat systemu wartości i norm, uważanego za godny pożądaniami dla danego społeczeństwa”⁵.

J. Tischner zwracał uwagę, że „w etyce wartością jest drugi człowiek, wartością jestem ja sam i wartościami są rozmaite płaszczyzny obcowania człowieka z człowiekiem”⁶. Można przyjąć w interesującym nas kontekście, że wartością jest dziecko, a pozostałe jego wartości będą zależne od kontaktu z innymi osobami, w szczególności z rodzicami. O wartości osoby pisał również T. Biesaga. Według jego tezy, „Wartość osoby jest podstawą normatywności dóbr dla osoby. Miłość bowiem do osoby jako takiej, wyraża się w praktyce w trosce o dobra dla niej, a więc dobra elementarne, niezbędne do życia, dobra witalne, jak zdrowie, dobra użyteczne, mieszkanie, narzędzia pracy, dobra duchowe – intelektualne, estetyczne, moralne i religijne”⁷. Można więc przyjąć, że dziecko jest pierwszą i niepodważalną wartością. Jego dobro natomiast jest tym, co mu służy, co sprawia, że się o nie troszczymy⁸.

J. Tischner wskazywał również, że wartości cechują się pewnymi właściwościami: „są obiektywne, choć nie zawsze realne, doświadczamy

³ Wartość [w:] *Encyklopedia zarządzania*, <https://mfiles.pl/pl/index.php/Wartość>, (dostęp: 2021-10-02).

⁴ G. Łuszczak, *Pojęcie wartości. Kilka refleksji na temat poglądów Jana Pawła II*, [w:] „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, 2010, nr 3-4, s. 60.

⁵ C. Wiśniewski, dz. cyt., s. 167.

⁶ J. Tischner, *Etyka wartości i nadziei* [w:] *Wobec wartości*, D. Hildebrand, J. Tischner, J. Paściak, i in., Poznań 1982, s.60.

⁷ T. Biesaga, *Wartość życia w ujęciu etyki personalistycznej*, [w:] „Seminare. Poszukiwania naukowe”, 2003, 19, s. 173.

⁸ Tamże.

je w konkretnych sytuacjach i zawsze w jakimś związku z obecnością osoby ludzkiej (...)"⁹. Wskazywał on również, że „cała tajemnica etyki zawiera się w zarodku w umiejętności widzenia człowieka i jego ludzkich spraw”¹⁰. Są to bardzo istotne wskazania, które można odnieść do dobra dziecka. Przykładowo w przypadku postępowań sądowych, sąd musi dostrzec dziecko i jego sprawy, aby możliwa była ocena jego dobra dziecka i wydanie rozstrzygnięcia. Ponadto często w tego typu sytuacjach, nie wszystkie wartości będą dla dziecka realne.

J. Laskowski podkreśla, że wartością jest dobro, które odnosi się tylko do człowieka i należy spojrzeć na wartość obiektywnie, aby dobro to w niej ujrzyć. „Dostrzeganie wartości wymaga osobistego zaangażowania, ma charakter subiektywny, nie jest wolne od pomyłek, błędów, szczególnie w przypadku widzenia dobra w sposób wąski, jednostronny, bez odnoszenia się do kryteriów obiektywnych, sprawdzonych i sprawdzających”¹¹. Można zauważyć, że dla dziecka, szczególną wartością będzie jego dobro. Niezmienne jest jednak to, że w niektórych sytuacjach będzie ono potrzebowało ochrony tego dobra, a wówczas ważna będzie ocena, oparta na kryteriach obiektywnych. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że dziecko jest kontekstem, w którym dokonywana jest ocena dobra. Dziecko ponosi konsekwencje tej oceny, jednak samo nigdy nie może być jej poddane: „(...) dziecko samo w sobie nie może być dylematem, bo stanowi ono jedynie podmiot konsekwencji wynikających z podjętych decyzji”¹².

W odniesieniu do wartości można zastosować także podejście interdyscyplinarne. Będzie ono skupiało się na tym, co jest w wartościach wspólne dla wielu nauk¹³. Można w nim posłużyć się pojęciem wartości, które oznacza „wszystko to, co jest cenne i godne pożądania, co stanowi cel ludzkich dążeń”¹⁴. Wartością będzie też postawa, cel czy potrzeba.

W. Lang w swoich analizach dotyczących prawa i moralności przyjął, że wartość to cecha lub „zbiór cech właściwych jakiemuś stanowi rzeczy lub przedmiotowi, stanowiących o ważności lub znaczeniu, jakie temu

⁹ J. Tischner, dz. cyt., s. 64.

¹⁰ Tamże.

¹¹ J. Laskowski, *Pojęcie dobra*, [w:] „Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawnohistoryczny” 1987, nr 30/1-2, s. 183, 185.

¹² W. Wolman, *Godność dziecka jako kategoria antropologiczno-pedagogiczna*, Warszawa 2021, s. 153.

¹³ C. Wiśniewski, dz. cyt., s. 167.

¹⁴ Wysłuchać [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/wysluchac.html>, (dostęp: 2021-10-02).

stanowi rzeczy są przypisywane w rezultacie ocen dokonywanych na podstawie określonego standardu ocenego. Wartość w tym rozumieniu jest pojęciem wtórnym w stosunku do oceny¹⁵. Według autora, hierarchia wartości (dóbr) jest efektem systemu ocen, jednak wartość nie powinna być utożsamiana z oceną albo standardem ocenym¹⁶. Ważne jest w tym miejscu, aby mieć świadomość, że nie zawsze jesteśmy w stanie ocenić, czy coś jest cenne i wartościowe. Nasze kryteria i przekonania mogą być mylne, oceny chybione, a wartość nie może oznaczać tego co neutralne i obojętne¹⁷. Należy w tym miejscu wskazać, że w przypadku oceny dobra dziecka powinniśmy kierować się tym, co może być cenne dla dziecka, szczególnie ze względu na jego sytuację, a nie tym, co neutralne.

E. Gorlewska wskazuje, że dobro, a także prawda, piękno i sprawiedliwość to także uniwersalne wartości Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Zyskały one miano obiektywnych, gdyż ich ocena nie zależy od indywidualnej oceny wartości. Są one stałe i chronione przez państwo. Ponadto wartości te, poza sprawiedliwością tworzą także postawę europejskiego kanonu aksjologicznego. Są one określane jako wartości deklarowane, gdyż dowiadujemy się o nich z różnych wypowiedzi i tekstów¹⁸. Dobro to jest więc uniwersalną wartością moralną i ogólnoludzką. Jest ono wartością samo w sobie oraz w postaci innych pojęć, określając podmiot dobra - jednostkę, grupę czy państwo¹⁹.

M. Kabat podkreśla, że dobro najczęściej nie jest samodzielnym terminem, ale pojawia się w różnych konstelacjach i kontekstach. Odnosi się ono wówczas do oceny lub opinii tego co jest dobrem lub nim nie jest²⁰. Tak jest też w przypadku pojęcia dobra dziecka. Dobro będzie więc określało to, co jest cenne i godne dla dziecka. Wskazanie dóbr będzie odnosiło się więc do dziecka i jego okresu dzieciństwa. Dodatkowo odwołanie do dobra dziecka następuje najczęściej w kontekście określonej sytuacji. Mając więc świadomość i wiedzę o tym, co jest cenne dla dziecka, należy dodatkowo odnieść się do danej sytuacji dziecka, jego potrzeb w tym okresie.

¹⁵ W. Lang, *Prawo i moralność*, Warszawa 1989, s. 30.

¹⁶ Tamże, s. 31.

¹⁷ K. Denek, *Najwyższa wartość*, [w:] „Lider” 2008, 7/8, s. 4.

¹⁸ E. Gorlewska, *Dziecko w systemie aksjologicznym Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku - perspektywa lingwistyczna* [w:] *Dziecko jako podmiot poznania*, M. Jurkowska, D. Stankiewicz, M. Wojtowicz (red.), s. 112-113.

¹⁹ Tamże, s. 115, 118.

²⁰ M. Kabat, *Prawda-dobro-piękno w nauce i człowieku* [w:] *Prawda, dobro, piękno: pamięci profesora Janusza Gniteckiego*, M. Kabat (red.), Poznań 2020, s. 80.

Przeprowadzona dotychczas analiza skupiała się na ogólnym określeniu dobra dziecka z perspektywy wartości. Skupiając się jednak na poszczególnych wartościach, należy wskazać, że główną i najważniejszą wartością dla dziecka jest rodzina, która umożliwia realizację innych wartości – miłości, wsparcia, czułości, bezpieczeństwa, zrozumienia, opiekuńczości²¹. Prawidłowo funkcjonująca rodzina jest więc dla dziecka trwałym oparciem, zapewniając mu wskazane powyżej wartości, a także podstawowe warunki bytowe²².

Filozoficzne ujęcie dobra dziecka

Pojęcie dobra należy do kluczowych zagadnień filozoficznych. Badania na jego temat prowadziło wielu myślicieli. Zasadnicze kwestie, do których się odnosiło, to czy jest ono subiektywne czy też obiektywne, czy ma charakter względny, bezwzględny albo racjonalny, jakie mogą być jego rodzaje²³. W mowie potocznej dobro bywa najczęściej rozumiane jako moralne (równoznaczne z zacością), bądź jako materialne (równoznaczne z użytecznością). Dobro oznacza także to samo co wartość, czyli to co w jakiś sposób jest cenne. W. Tatarkiewicz zaznacza, że takie posługiwanie się pojęciem dobra jest ogólne i nastęrcza trudności. Dobra nie można jednak zdefiniować, bowiem odnosi się ono do całej dziedziny ocen. Najczęstsze odniesienia do dobra, że jest ono tym „co pożądané”, „co zadowala”, „co lepsze od zła”, bądź „co zasługuje na uznanie”, naprowadzają jedynie na sens wyrazu. Nie zmienia to jednak tego, że zazwyczaj wiemy, jak rozumieć dobro i zło²⁴.

Z. Ziemiński wskazywał, że istnieją dobra pierwsze oraz dobra instrumentalne. Dobra pierwsze są bezwzględnie cenne dla wszystkich. Należą do nich: życie, zdrowie, wolność od cierpienia, możliwość samorealizacji, poczucie bezpieczeństwa, szacunek społeczny, dostatek, komfort psychiczny

²¹ Por. I. Pinda, *Kto nas uczy poznawać wartości?* [w:] *Rola wartości etycznych we współczesnym świecie. Cz. 1, Wartości etyczne współczesnego człowieka*, I. Dudzik, B. Czuba, K. Rejman (red.), Jarosław 2017, s. 24; S. L. Zalewska, *Wartości we współczesnej rodzinie. Pomiędzy deklaracją a czynem*, [w:] „Society Register” 2017, nr 1/1, s. 187.

²² S. L. Zalewska, dz. cyt., s. 190.

²³ B. Czech, *Geneza zwrotu „dobro dziecka” i znaczenia zawartego w nim określenia „dobra”* [w:] *Sine ira et studio. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu*, T. Erciński, P. Grzegorzczak, K. Weitz (red.), Warszawa 2016, s. 828.

²⁴ W. Tatarkiewicz, *O bezwzględności dobra* [w:] *Władysław Tatarkiewicz. Pisma z etyki i teorii szczęścia*, P. J. Smoczyński (red.), Wrocław-Warszawa-Kraków 1992, s. 18-19.

czy przyjemności różnego rodzaju²⁵. Dobra instrumentalne są natomiast środkami do osiągnięcia dóbr pierwszych. R. Ferber również wskazywał, że wyrazowi dobry można nadać dwa znaczenia - instrumentalne (relatywne) i absolutne (moralne). Dobro instrumentalne stanowi środek do celu, natomiast dobro absolutne jest dobrem samym w sobie, albo dobrem pod względem moralnym²⁶. Przy ocenie dobra dziecka można więc wskazać dobra pierwsze oraz dobra instrumentalne. Przykładowo dobrami pierwszymi będzie rodzina, zdrowie, wolność od cierpień, możliwość samorealizacji, poczucie bezpieczeństwa, szacunek, miłość rodzicielska, komfort psychiczny, poczucie bliskości. Jako dobra instrumentalne możemy wskazać rzeczy materialne, fachową pomoc, np. psychologiczną, terapeutyczną czy własny pokój.

Bernard Williams uznał, że dobro jest pojęciem cienkim - *thin moral concepts*, czyli pozbawionym treści, faktów, bez związku z faktami, zawierającym jedynie element ocenny. Wskazał, że element treściowy może zostać wypełniony ze względu na kontekst²⁷. Można więc uznać, że dobro dziecka nie jest pozbawione treści. Tym bardziej, jeśli będzie ono rozpatrywane w kontekście danej sytuacji, np. rozwiązania przysposobienia.

W. Lang wskazywał, że dobro jest „wartościowym stanem rzeczy” i może być ono definiowane deskryptywnie - życie ludzkie oraz poprzez terminy wartościujące - dobro dziecka²⁸. Wartościowanie polega na formułowaniu sądów oceniających z pewnego punktu widzenia lub pod określonym względem. Ocena zawiera aprobatę lub dezaprobatę danego zjawiska, stanu rzeczy. W związku z tym dobro dziecka polega na określeniu dóbr, które będą najważniejsze dla dziecka, szczególnie z uwagi na sytuację, w której się ono znajduje.

Kolejnych wielu cennych uwag, które przysłużą się rozumieniu dobra dziecka możemy doszukać się u W. Tatkiewiczza. Przynajmniej przede wszystkim zwraca on uwagę, że dobro nie powinno być oceniane jako subiektywne i względne. Jeśli: „dobro jest cechą względną, czyli jest np. dobrem dla kogoś, to przedmiot dobry może być przestać dobrym (...). A tak samo, jeśli dobro jest cechą subiektywną, czyli jest zależne od kogoś, to przedmiotowo dobry, nie uległszy żadnej zmianie, może przestać być

²⁵ Z. Ziemiński, *Zarys zagadnień etyki*, Toruń 1994, s. 86.

²⁶ R. Farber, *Podstawowe pojęcia filozoficzne 1. Filozofia, język, poznanie, dobro, prawda, byt, dobro*, tłum. M. Frankiewicz, Kraków 2008, s. 113.

²⁷ J. Kusztal, *Dobro dziecka w procesie resocjalizacji. Aspekty pedagogiczne i prawne*, Kraków 2018, s. 27.

²⁸ W. Lang, dz. cyt., s. 30.

przedmiotem dobrym - czyli zarówno względność, jak i subiektywność dobra pociąga za sobą jego niestałość²⁹. Wynioskować możemy z tego, że każde dziecko może mieć różne potrzeby, nie zmienia to jednak istoty dobra, ale to, co w danym momencie możemy uznać za bardziej korzystne.

Autor zwraca uwagę także na to, że każda norma, przepis czy nakaz implikuje jakiś sąd. W przypadku oceny dobra dziecka można odnieść się do sądu o słuszności. Zgodnie z nim, dobra można porównywać indywidualnie i między tymi, które są aktualnie dostępne dla danej osoby. Tym bardziej jeżeli wybór dobra ma nie być impulsywny, ale wybrany świadomie, to takich porównań trzeba dokonać. Porównanie ma polegać na wyborze tego, co jest lepsze, potrzebniejsze i korzystniejsze w danej sytuacji, a nie tego, co lepsze w ogóle. Ocenie podlega więc nie tylko wysokość dobra (co jest dobrem wyższym), ale również sytuacja, dostępność dóbr i ich aktualna potrzeba. Sądy takie są sędami jednostkowymi, jednak mogą być one do pewnego stopnia uogólniane, bowiem „sytuacje w życiu powtarzają się, przynajmniej u ludzi jednego czasu, miejsca, środowiska, zawodu”³⁰. Ponadto Z. Ziemiński zaznaczał, że kwestią sporną jest ocenianie dóbr przyszłych i teraźniejszych, gdyż wymaga to odpowiedniej wiedzy o dobrach przyszłych i ich związku z dobrami aktualnymi³¹. Z powyższego wynika, że wskazania te można odnieść do sytuacji, w której chodzi właśnie o wybór dobra najlepszego dla dziecka. Podjęcie decyzji powinno być więc oparte na dostępnych wskazaniach dotyczących rozumienia dobra dziecka (wysokości dóbr), a także na wnikliwej analizie sytuacji dziecka, jego potrzeb, jego możliwości, a także jego osobowości.

Z. Ziemiński wskazuje, że możliwe jest poświęcenie jednych dóbr dla osiągnięcia innych. Ocena moralna będzie polegała w tym miejscu na określeniu tego, co może spowodować więcej dobra a co zła³². Ponadto ocena powinna być oparta na najstaranniej zebranej wiedzy i rozeznaniu: czy zamierzony cel zostanie całkowicie osiągnięty lub w jakim stopniu, czy osiągnięcie nastąpi szybko i trwale, jakie będą tego koszty, a także jakie mogą wystąpić pozytywne lub negatywne skutki. Podejmując decyzję należy więc porównać koszty i skutki danych środków z wartością

²⁹ W. Tatarkiewicz, dz. cyt., s. 25.

³⁰ W. Tatarkiewicz, dz. Cyt., s. 62-63.

³¹ Z. Ziemiński, dz. cyt., s. 88.

³² Ł. Moniuszko, *O możliwości zastosowania teorii prawa Zygmunta Ziemińskiego w rozstrzyganiu problemów bioetycznych*, [w:] „Studia Ecologiae et Bioethicae”, 2013, nr 11, s. 33-34.

zamierzonego celu. Trzeba mieć również na uwadze, że prawie każda decyzja niesie ze sobą poświęcenie jakichś dóbr³³.

Podjęcie decyzji, a tym samym ochrona czyjegoś dobra, nie jest decyzją prostą i wymaga wiedzy. Z. Ziemiński podnosi, że „stan posiadanej przez działającego wiedzy ma też aspekt moralny. Ponosi się w pewnym przynajmniej stopniu odpowiedzialność moralną za brak należytej wiedzy, za działanie bez należytego rozeznania związków przyczynowych, kwalifikowanych jako niedbalstwo czy też lekkomyślność w przypadku, gdy nieostrożnie szacuje się prawdopodobieństwo wystąpienia niepożądanych skutków określonego działania”³⁴. Ponadto decydent ponosi także odpowiedzialność, jeśli wybiera dobra danej osoby bez jej udziału. Odnosząc to do sytuacji dziecka, decydent powinien podejmować decyzję w oparciu o własną wiedzę i doświadczenie oraz w oparciu o pozyskane informacje - „wiedzę odpowiednio uzasadnioną”. Kolejny więc raz widoczne jest, jak istotne dla dobra dziecka jest dokładne poznanie jego sytuacji, potrzeb, oczekiwań oraz spojrzenie na nie z różnych stron i perspektyw.

Posłannictwo Kościoła katolickiego wobec rodziny

Pojęcie dobra dziecka nie jest wyjaśniane w społecznej nauce Kościoła katolickiego. Można jednak poprzez poszczególne wskazania, odnieść się do tego, co jest dobrem dziecka, jakie elementy składają się na to dobro oraz jak powinno kształtować się dzieciństwo dziecka.

Rozważania w tym zakresie należy rozpocząć od rozważań na temat rodziny, czyli wspólnoty osób ludzkich oraz społeczności naturalnej. Bez niej nie mogłoby zostać utrzymane życie ludzkie. Ponadto jest ona źródłem więzi, bowiem wewnątrzrodzinne kontakty są dla człowieka kontaktami pierwszymi i najczęstszymi³⁵. Wiele uwagi tematowi rodziny oraz dzieciom poświęcił Jan Paweł II. Przede wszystkim dostrzegał on cenną wartość dziecka oraz jego godność i podmiotowość. Podstawą nauczania papieża było wskazanie, że życie dziecka powinno kształtować się w rodzinie: „Rodzina jest bowiem — bardziej niż jakakolwiek inna społeczność — środowiskiem, w którym człowiek może bytować

³³ Z. Ziemiński, dz. cyt., s. 89.

³⁴ Tamże.

³⁵ Cz. Strzeszewski, *Katolicka Nauka Społeczna*, Lublin 2003, s. 405.

„dla niego samego” poprzez bezinteresowny dar z samego siebie. Pod tym względem rodzina pozostaje społecznością niezastąpioną i niezastępowalną: jest <<sanktuarium życia>>³⁶. Rodzice powinni być też pierwszymi wychowawcami dziecka. Według papieża, zadanie wychowania jest najbardziej pierwotnym powołaniem małżonków, dlatego nie powinno być ono zastępowane i przekazywane innym osobom, czy też instytucjom. Rodzice mają też obowiązek respektować wszystkie prawa dziecka i wspomagać je na każdym etapie rozwoju, a także w okresie wchodzenia w dorosłość³⁷. Dobro dziecka powinno być zawsze stawiane na pierwszym miejscu.

Jan Paweł II nauczał, że wszystkie prawa dziecka zawierają się w prawie do bycia kochanym. Z tego względu wszelkie działania podejmowane w celu ochrony dziecka, opieki nad nim i wspomagania go, powinny być realizowane w świadomości, że obowiązkiem jest kochać dziecko³⁸. Papież wskazywał, że: „troska o dziecko, jeszcze przed jego narodzeniem, od pierwszej chwili poczęcia, a potem w latach dziecięcych i młodzieńczych, jest pierwszym i podstawowym sprawdzianem stosunku człowieka do człowieka. (...) Przyjęcie, miłość, szacunek, wieloraka i jednolita służba - materialna, uczuciowa, wychowawcza, duchowa - każdemu dziecku, które przychodzi na ten świat, winny stanowić zawsze charakterystyczną i nieodzowną cechę chrześcijan, a zwłaszcza rodzin chrześcijańskich (...)”³⁹. Rodzina powinna więc być ukierunkowana na miłość i bezinteresowność, na obdarowywanie dziecka uczuciem, ciepłem⁴⁰, szacunkiem, akceptacją, ale także wymaganiami.

Prócz miłości w rodzinie istotna jest również czułość. Wskazania w tym zakresie znajdziemy w Adhortacji *Amoris laetitia* papieża Franciszka: „Na horyzoncie miłości, centralnej dla chrześcijańskiego doświadczenia małżeństwa i rodziny, wyróżnia się również inna cnota, często zapomiana w obecnych czasach relacji burzliwych i płytkich: czułość”⁴¹. Czułość w rodzinie powinna polegać na odnoszeniu się do jej członków z tkliwą

³⁶ LR nr 11.

³⁷ R. Janica, *Dzieci radości serca. Troska Jana Pawła II o dobro dzieci* [w:] *Dobro dziecka: perspektywa pedagogiczna i prawna*, E. Włodek, Z. Solak, T. Gurdak (red.), Kraków 2017, s. 70, 73.

³⁸ Tamże, s. 74.

³⁹ FC nr 26.

⁴⁰ T. Kornecki, *Wybrane aspekty dobra rodziny oraz ochrony praw dziecka na podstawie przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku oraz nauczaniu Jana Pawła II skierowanego do rodaków w czasie pielgrzymek do Polski*, [w:] „*Annales Canonici*” 2013, nr 9, s. 195.

⁴¹ AL nr 28.

miłością i serdecznością⁴². „Czułość (...) jest pierwszym krokiem, aby przezwyciężyć skupianie się na sobie, aby wyjść z egoizmu (...)”⁴³. Obdarzając kogoś czułością, dajemy mu to, co w nas najlepsze: „(...) ale jest w nim wielka czułość, która nie jest cechą człowieka słabego - wręcz przeciwnie - oznacza siłę ducha i zdolność do zwracania uwagi na bliźniego, współczucia, prawdziwej otwartości na niego, zdolność do miłości”⁴⁴.

Naturalnym i niezmiennie ważnym obowiązkiem rodziny jest wychowanie dzieci. Rodzina stanowi pierwsze i najważniejsze środowisko wychowawcze. Nawet najlepsze metody wychowawcze nie będą wydolne, jeśli życie rodzinne nie będzie dobrym wzorem dla rozwoju osobowości dziecka. Dziecko w okresie dzieciństwa jest słabe intelektualnie i moralnie, dlatego potrzebuje ono wsparcia w kształtowaniu osobowości ludzkiej, aby następnie w latach dojrzałych mogło robić to samodzielnie. Wsparcie to powinno polegać głównie na zaspokajaniu potrzeb gospodarczych, kulturalnych, moralnych dziecka, jego kształtowaniu fizycznym, intelektualnym, moralnym i religijnym oraz kierowaniu nim⁴⁵.

A. Sorkowicz podkreślała, że najważniejsza w rodzinie jest zdrowa relacja pomiędzy małżonkami, która przekłada się także na relacje z dziećmi i wpływa korzystnie na wychowanie. Stanowi ona punkt odniesienia dla dziecka, które uczy się w ten sposób wzorów i zasad, pokonywania trudności oraz szacunku do innych osób⁴⁶. Wielu innych badaczy także wskazuje, że rodzina powinna funkcjonować prawidłowo, aby mogła być dla dziecka odpowiednim środowiskiem do życia i rozwoju. Ponadto silna i zdrowa więź między rodzicami a dziećmi określana jest jako czynnik chroniący dziecko przed negatywnymi i dewiacyjnymi wpływami⁴⁷. Kryzys rodzinny może natomiast powodować, że dziecko będzie miało niskie poczucie własnej wartości, będzie postrzegało siebie w sposób negatywny, a także będzie miało problem z nawiązaniem odpowiedzialnych i trwałych relacji z innymi osobami⁴⁸.

⁴² Czułość [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/wysluchac.html>, (dostęp: 2021-10-15).

⁴³ Franciszek, *Czułość jest wezwaniem do miłości do innych*, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2018-09/kongres-teologia-czulosci-papieza-franciszka.html>, (dostęp: 2021-10-15).

⁴⁴ G. Costa, *Jorge Mario Bergoglio Papież Franciszek: myśli i słowa*, T. Woźniak (red.), tłum. J. Smulko, T. Woźniak, Ożarów Mazowiecki 2014, s. 34.

⁴⁵ Cz. Strzeszewski, dz. cyt., s. 426-428.

⁴⁶ A. Sorkowicz, *Dziecko w rodzinie w nauczaniu Jana Pawła II*, [w:] „Rozprawy Społeczne” 2015, nr 4/9, s. 10.

⁴⁷ Por. A. Błasiak, *Dziecko i jego wartość we współczesnym świecie* [w:] *W trosce o dobro współczesnego dziecka. Wybrane zagadnienia*, A. Błasiak, E. Dybowska (red.), Kraków 2014, s. 25, 27-28.

⁴⁸ M. Chrzęstkowska, *Dziecko w rodzinie i społeczeństwie w świetle nauczania Kościoła katolickiego* [w:] *Dziecko. Etyka. Ekonomia*, Ozorowski, R. C. Horodeński (red.), Białystok 2008, s. 30.

Jan Paweł II podkreślał istotę aspektu personalistycznego i zarazem integralnego w wychowaniu dziecka. Podejście takie umożliwia bowiem wyzwolenie w dziecku potencjału jego możliwości jako osoby. Dziecko powinno mieć więc możliwość przeżywania dzieciństwa. Jest to jego fundamentalne prawo, którego należy przestrzegać i na ile to możliwe, realizować. Według ks. Z. Grocholewskiego: „Każdy okres życia dziecka ma równą godność i należy ją uznawać i uszanować”⁴⁹.

K. Ornacka wskazuje, że „bycie dzieckiem jest zatem okresem mającym wartość w sobie, wiąże się z procesem (jak również potrzebą) wychowania oraz stawania się sobą przez uczestnictwo w relacjach osobowych (...). Przez kontakt dziecka z rodzicem – a więc przez istnienie drugiego człowieka obok nas – rodzi się zaufanie do świata, powstaje więź rodzinna, system wartości i prze-konań, które są bardzo istotne w życiu społecznym ludzi”⁵⁰.

Filozofia dialogiczna zwraca uwagę, że dziecko jest osobą i posiada swoją indywidualną tożsamość. Nie należy więc traktować dziecka jako przedmiotu, ale trzeba być wobec niego i dla niego odpowiedzialnym. W filozofii tej występuje relacja „ja-ty”, która jest bardzo istotna z punktu widzenia rodziny, w tym dziecka. Dla dziecka obecność drugiego człowieka - „ty” jest warunkiem niezbędnym. Buduje się wówczas wspólnota miłości, w której dziecko może przyjmować świat wartości drugiej osoby, być bezwarunkowo akceptowanym, wołać w potrzebie, czuć się bezpiecznym, chronionym oraz obdarowanym troską i zaufaniem. Jeśli jednak w rodzinie brakuje miłości i dochodzi do przenoszenia odpowiedzialności za dziecko na instytucje, to wówczas dziecko jest pozbawione możliwości przeżywania swojego dzieciństwa i pełnego doświadczania świata⁵¹. Na dziecku, tak jak na rodzicach, spoczywają pewne obowiązki. Należą do nich przede wszystkim miłość, szacunek, posłuszeństwo, pomoc, wdzięczność i opieka. Obowiązki te dotyczą całego życia rodzinnego, poczynając od okresu dzieciństwa, po czas starości rodziców i opieki nad nimi⁵². Należy zauważyć, że przed rodziną stoi wiele trudnych i wymagających zadań czy też funkcji. Z tego względu wymaga ona wsparcia, pomocy

⁴⁹ Z. Grocholewski, *Prawa dziecka a dobro dziecka*, [w:] „Wychowawca” 2009, nr 3, s. 8.

⁵⁰ K. Ornacka, *Od socjologii do pracy socjalnej. Społeczny fenomen dzieciństwa*, Kraków 2013, s. 32.

⁵¹ Por. K. Ornacka, dz. cyt., s. 28-30.

⁵² A. Zwoliński, *Społeczny wymiar życia rodzinnego* [w:] *Katolicka Nauka Społeczna*, J. Mazur (red.), Częstochowa-Jasna Góra 1999, s. 189.

i ochrony ze strony państwa oraz Kościoła, bowiem bez tego nie jest w stanie samodzielnie zaspokoić wszystkich potrzeb swoich członków.

Podsumowanie

Dobro jest pojęciem wieloznacznym i niedookreślonym, dlatego nie da się stworzyć jednolitej definicji dobra. Z tego też względu nie da się jednoznacznie określić dobra dziecka. Można je jednak objaśniać i ujmować w wielu aspektach, sytuacjach czy też odniesieniach. Odniesienia mogą być czynione do moralności - zacności, wartości - tego co cenne, a także materialności - użyteczności przedmiotów. Ponadto odniesienie dobra do dziecka zawęża badania na temat dobra, gdyż odwołuje się formułowania sądów o dobru, określając jego podmiot, czyli dziecko. Z tego względu określając wartości, uznawane za cenne i godne dla dziecka, należy odnosić się do jego w konkretnej sytuacji życiowej oraz cech osobistych. Należy w tym miejscu pamiętać, że najistotniejsze dla dziecka jest to, aby mogło ono odpowiednio się rozwijać i bezpiecznie wzrastać w poczuciu miłości, akceptacji, a także własnej godności. Z tego względu dla dziecka szczególnie ważna jest dostępność odpowiedniej opieki fizycznej, bezpieczne bezpośrednie środowisko fizyczne, wpierający oraz elastyczny model wychowawczy, atmosfera miłości, pozytywny przykład idący od rodziców, zainteresowanie oraz ciągłość warunków wychowawczych i perspektyw na przyszłość. Równie ważna w tym zakresie jest także edukacja, sieć społeczna, kontakty z rówieśnikami, pozytywne przykłady w społeczeństwie oraz stabilna sytuacja życiowa dziecka⁵³.

Z przedstawionych treści na temat dziecka i rodziny można wywnioskować także, że dobro dziecka powinno być podstawą wszelkich działań ludzkich, państwowych, a także kościelnych. Dobrem dziecka jest kształtowanie życia dziecka w rodzinie, ukierunkowane na służbę materialną, uczuciową, wychowawczą i duchową dziecku, a także na stawianie mu wymagań z poszanowaniem jego godności i wolności. Jana Pawła II nauczał, że dzieci to „(...) wiosna życia, zadatek przyszłości każdej dzisiejszej ojczyzny. Żaden kraj na świecie, żaden system polityczny nie może myśleć o swej przyszłości inaczej, jak tylko przez wizję tych nowych pokoleń,

⁵³ H. Op de Beeck, K. Herbots, S. Lembrechts, N. Willems, K. Wlieghe, *Najlepiej pojęty interes - między teorią a praktyką*, [w:] „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2017, nr 16/2, s. 145.

które przejmą od swoich rodziców wielorakie dziedzictwo wartości, zadań i dążeń zarówno własnego narodu, jak też całej rodziny ludzkiej”⁵⁴. Troska o dobro dziecka jest wyrazem ludzkiej wartości i stanowi podstawę państwa, narodu, a także świata. Zagadnie to wydaje się niezwykle ważne zwłaszcza teraz, kiedy środowiska lewicowo-liberalne rozpoczynają kolejny atak na polską szkołę, tworząc podłoże do ideologicznej demoralizacji dzieci i młodzieży oraz niszczenia wartości naszej cywilizacji.

⁵⁴ FC nr 26.

Bibliografia

Dokumenty Kościoła:

Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae* (Watykan, 25.3.1995).

Franciszek, Posynodalna adhortacja apostołska *Amoris laetitia* (19.3.2016).

Literatura:

Biesaga T., *Wartość życia w ujęciu etyki personalistycznej*, [w:] „Seminare. Poszukiwania Naukowe”, 2003, nr 19, s. 169–175.

Błasiak A., *Dziecko i jego wartość we współczesnym świecie* [w:] *W trosce o dobro współczesnego dziecka. Wybrane zagadnienia*, Błasiak A., Dybowska E. (red.), Kraków 2014.

Costa G., *Jorge Mario Bergoglio Papież Franciszek: myśli i słowa*, Woźniak T. (red.), tłum. J. Smulko, T. Woźniak, Ożarów Mazowiecki 2014.

Chrząstkowska M., *Dziecko w rodzinie i społeczeństwie w świetle nauczania Kościoła katolickiego* [w:] *Dziecko. Etyka. Ekonomia*, Ozorowski E., Horodeński R. C. (red.), Białystok 2008.

Czech B.: *Geneza zwrotu „dobro dziecka” i znaczenia zawartego w nim określenia „dobra”* [w:] *Sine ira et studio. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu*, Erciński T., Grzegorzczak P., Weitz K. (red.), Warszawa 2016.

Denek K., *Najwyższa wartość*, [w:] „Lider”, 2008, nr 7/8, s. 4-9.

Farber R., *Podstawowe pojęcia filozoficzne 1. Filozofia, język, poznanie, dobro, prawda, byt, dobro*, tłum. M. Frankiewicz, Kraków 2008.

Grocholewski Z., *Prawa dziecka a dobro dziecka*, [w:] „Wychowawca” 2009, nr 3, s. 5-9.

Gorlewska E., *Dziecko w systemie aksjologicznym Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku - perspektywa lingwistyczna* [w:] *Dziecko jako podmiot poznania*, Jurkowska M., Stankiewicz D., Wojtowicz M. (red.), Białystok 2016.

Janica R., *Dzieci radością serca. Troska Jana Pawła II o dobro dzieci* [w:] *Dobro dziecka: perspektywa pedagogiczna i prawna*, Włodek E., Solak Z., Gurdak T. (red.), Kraków 2017.

Kabat M., *Prawda-dobro-piękno w nauce i człowieku* [w:] *Prawda, dobro, piękno: pamięci profesora Janusza Gniteckiego*, Kabat M. (red.), Poznań 2020.

Kornecki T., *Wybrane aspekty dobra rodziny oraz ochrony praw dziecka na podstawie przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku oraz nauczaniu Jana Pawła II skierowanego do rodaków, w czasie pielgrzymek do Polski*, [w:] „Annales Canonici” 2013, nr 9, s. 183-197.

Kusztal J., *Dobro dziecka w procesie resocjalizacji. Aspekty pedagogiczne i prawne*, Kraków 2018.

- Lang W., *Prawo i moralność*, Warszawa 1989.
- Laskowski J., *Pojęcie dobra*, [w:] „Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny” 1987, nr 30/1-2, s. 179-186.
- Łuszczak G., *Pojęcie wartości. Kilka refleksji na temat poglądów Jana Pawła II, Edukacja elementarna w teorii i praktyce*, 2010, nr 3-4, s. 58- 65.
- Moniuszko Ł., *O możliwości zastosowania teorii prawa Zygmunta Ziemińskiego w rozstrzygnięciu problemów bioetycznych*, [w:] „Studia Ecologiae et Bioethicae”, 2013, nr 11, s. 33-34.
- Op de Beeck H., Herbots K., Lembrechts S., Willems N., Wlieghe K., *Najlepiej pojęty interes - między teorią a praktyką*, [w:] „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 2017, nr 16/2, s. 127-222.
- Ornacka K., *Od socjologii do pracy socjalnej. Społeczny fenomen dzieciństwa*, Kraków 2013.
- Pinda I., *Kto nas uczy poznawać wartości?* [w:] *Rola wartości etycznych we współczesnym świecie. Cz. 1, Wartości etyczne współczesnego człowieka*, Dudzik I., Czuba B., Rejman K. (red.), Jarosław 2017.
- Sorkowicz A., *Dziecko w rodzinie w nauczaniu Jana Pawła II*, [w:] „Rozprawy Społeczne” 2015, nr 4, t. 9, s. 7-15.
- Strzeszewski C., *Katolicka Nauka Społeczna*, Lublin 2003.
- Tatarkiewicz W., *O bezwzględności dobra* [w:] *Władysław Tatarkiewicz. Pisma z etyki i teorii szczęścia*, Smoczyński P. J. (red.), Wrocław-Warszawa-Kraków 1992.
- Tischner J., *Etyka wartości i nadziei* [w:] *Wobec wartości*, Hildebrand D., Tischner J., Paściak J. i in. (red.), Poznań 1982.
- Wiśniewski Cz., *Wychowanie - studia teoriopoznawcze i aksjologiczne*, Łódź 2009.
- Wolman W., *Godność dziecka jako kategoria antropologiczno-pedagogiczna*, Warszawa 2021.
- Zalewska S. L., *Wartości we współczesnej rodzinie. Pomiedzy deklaracją a czynem*, [w:] „Society Register” 2017, nr 1/1, s. 183-198.
- Ziemiński Z., *Zarys zagadnień etyki*, Toruń 1994.
- Zwoliński A., *Społeczny wymiar życia rodzinnego* [w:] *Katolicka Nauka Społeczna*, Mazur J. (red.), Częstochowa-Jasna Góra 1999.

Zasoby internetowe:

Encyklopedia zarządzania, <https://mfiles.pl/pl/index.php/Wartość>.

Franciszek, *Czułość jest wezwaniem do miłości do innych*, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2018-09/kongres-teologia-czulosci-papieza-franciszka.html>.

Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl>.

